



**ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ:
II МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«АРХІВ. ІСТОРІЯ. СУЧАСНІСТЬ» (Одеса, 3-4 вересня 2015 р.) -
ПОГЛЯД З МИНУЛОГО У МАЙБУТНЄ**

У дні Одеси, 3-4 вересня 2015 року, відбувся важливий міжнародний захід - II Міжнародна науково-практична конференція «Архів. Історія. Сучасність», організована Державним архівом Одеської області. Приводом для її проведення стала поважна дата - 95-річчя заснування установи. Одеський архів, як державна інституція, був організований 1920 року. Його колектив пройшов значний історичний шлях, наповнений і драматичними, і радісними подіями. Перша Міжнародна науково-практична конференція «Архів. Історія. Сучасність» відбулася у 2000 році з нагоди 80-річчя архіву і знайшла своє продовження лише через 15 років. Багатогранні аспекти сучасної діяльності Держархіву та його співпраці з різними установами знайшли яскраве відображення у програмі конференції, доповідях та дискусіях її шановних учасників - користувачів, дослідників, друзів і партнерів. У роботі конференції взяли участь 84 доповідачі, що представляли архівні, наукові та громадські установи України, Молдови, Польщі, Греції, Угорщини, Грузії, Італії. Українська спільнота була представлена такими містами, як Київ, Одеса, Харків, Луцьк, Полтава, Кіровоград, Миколаїв, Херсон, Чорноморськ (Іллічівськ).

Пленарне засідання відбулося у Золотій залі Одеського Літературного музею - давнього друга і партнера архіву, що постійно надає архіву найкращі приміщення для проведення важливих заходів. Початку конференції передувала незвичайна прелюдія: в атмосфері невимовної краси палацу, що колись належав князівській родині Гагаріних-Стурдза, зазвучала музика і почалася демонстрація фільму *Л.С.Сидорського «Одесса. Fantasy»*. Автор - теж особа незвичайна: фотомайстер, що пройшов трудовий шлях від заводського робітника до фотожурналіста низки одеських газет, художника-фотографа Одеської кіностудії й члена трьох спілок України - журналістів, фотохудожників та кінематографістів. А для Одеського архіву він є унікальним фондоутворювачем власного фонду особового походження. З 2000 року він сконцентрував понад 35 тис. фотографій, які є неперевершеним джерелом ілюстрацій до історії Одеси і краю за період з 1960-х років по теперішній час. Автор десятків персональних виставок, присвячених виключно улюбленій Одесі, представив на конференції свою останню роботу - цікавий результат пошуку у стилі модерну. Найкрасивіші будинки, вулиці, площі Одеси пропливали на екрані у художній фотоінтерпретації під звуки класики, джазу та одеських пісень і створювали атмосферу творчості, експерименту, поєднання минулого і майбутнього - саме у дусі заявленої теми «Архів. Історія. Сучасність».



Робота конференції почалася з традиційної офіційної частини. *Відкриття* заходу оголосив директор Державного архіву Одеської області *В.В.Левчук*. Він зазначив важливу роль архіву в суспільстві, зокрема, у допомозі пересічним громадянам захистити свої соціально-економічні права (від 3 до 7 тисяч запитів на рік), організації науково-дослідницької роботи користувачів у читальних залах (до 7 тисяч відвідувань щороку), співпраці з більш ніж 200 установами-фондоутворювачами архіву. Особливо були відзначені засоби масової інформації, для яких архів завжди був відкритим. Директор подякував телерадіокомпаніям, редакціям газет та інтернет-виданням, які постійно оприлюднювали проблеми архіву, зокрема, аварійний стан головного корпусу, та об'єктивно відображали усі напрямки діяльності установи через прес-конференції, спеціальні репортажі, новини, статті.

Учасників привітала директор Літературного музею *Т.І.Линтуга*, яка зазначила гарну традицію співпраці й взаємодопомоги, що склалася між музеєм та архівом упродовж чотирьох десятиліть. Спільні виставки, надання копій документів, участь у підготовці видань та організації різноманітних заходів стали запорукою міцної дружби не тільки установ, а й співробітників. Разом з музеєм архів презентував на конференції виставку унікальних документів та фотографій про письменників і поетів під назвою «Вони народилися в Одесі...»

Від Одеської обласної державної адміністрації виступила заступник голови *Ю.Л.Марушевська*, яка наголосила на важливості архівної справи для суспільства та побажала архівістам ще активніше популяризувати документи, струшувати «пил віків» з архівних справ і використовувати досвід поколінь для сучасного життя. Заступник голови Обласної державної ради *П.В.Хлизов* запропонував оголосити нагороди за внесок у розбудову архівної справи. Були відзначені працівники, що віддали Державному архіву Одеської області десятки років: Почесною Грамотою Кабінету Міністрів України - начальник відділу використання документів, інформації, публікацій та зовнішніх зв'язків *О.В.Мартиненко* (25 років архівного стажу); Подякою Кабінету Міністрів України - начальник відділу зберігання та обліку документів *С.В.Виногловська* (27 років архівного стажу), цінним подарунком - наручним годинником від Одеської обласної ради - методист відділу формування НАФ та діловодства *Т.В.Ратушина* (27 років архівного стажу); Почесною Грамотою Одеської обласної ради - головний науковий співробітник відділу використання документів, інформації, публікацій та зовнішніх зв'язків *С.Є.Березін* (8 років архівного стажу).

Вітальну частину продовжив доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, завідувач відділу всесвітньої історії і міжнародних відносин Інституту Історії України НАН України *С.В.Віднянський*. Він підкреслив значимість архівів як хранителів культурного надбання українського народу, зазначив важливість співпраці архівістів з представниками академічної науки у розробці нових концепцій та напрямків історичної науки та відмітив значний внесок Одеського архіву щодо введення до наукового обігу малодосліджених джерел.

В.М.Хмарський, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України, проректор Одеського національного університету імені І.І.Мечникова, привернув увагу присутніх до плідної науково-видавничої роботи архіву і того факту, що значна кількість працівників архіву є випускниками історичного факультету, які отримали перші знання про архів саме під час щорічної архівної практики студентів. Практика проводиться з 1960-х років і є важливою складовою надбання істориками професійного досвіду роботи з першоджерелами.

В.Г.Кушнір, доктор історичних наук, професор, декан історичного факультету Одеського національного університету імені І.І.Мечникова, відзначив активну міжнародну діяльність архіву та багаторічну співпрацю у галузі етнології, етнографії, українознавства. Зокрема, нагадав присутнім про важливу роботу науковців і архівістів по дослідженню Голодоморів 1920-х - 1940-х років, коли зібрані студентами спогади були співвіднесені з офіційними архівними документами, і таким чином встановлювалася правда про найдраматичніші сторінки історії України.

І.С.Варта, доктор історичних наук, Генеральний директор Державної архівної служби Республіки Молдова, наголосив на давніх традиціях співробітництва молдовських і одеських архівістів, науковців, музейників, викладачів навчальних закладів. Також зазначив актуальність продовження інформаційного і культурного обміну між обома країнами, які пов'язані спільним історичним минулим. Значні комплекси документації з історії Бессарабії, які зберігаються у Національному архіві Молдови та Державному архіві Одеської області, потребують копійного дослідження і поєднання зусиль науковців для введення цього важливого пласту джерел до наукового обігу. Молдовський колега відзначив високий науковий потенціал одеських архівістів, їх неформальне відношення до дослідників та запропонував запровадити нові спільні перспективні дослідницькі проекти та налагодити обмін професійним досвідом.

Польський колега - *Т.Цесельський*, доктор гуманітарних наук, професор, директор Інституту історії Опольського університету, розповів про багату джерельну базу Одеського архіву з історії польської діаспори на півдня України, яку він досліджував упродовж багатьох років. Також відзначив відкритість архіву, доступність його науково-довідкового апарату, успіхи в інформатизації, широкі можливості для іноземного дослідника працювати в он-лайн режимі з описами, каталогами та електронними публікаціями архіву.

Директор Музею УМВС в Одеській області *В.Г.Ковтун* дав високу оцінку архіву у сприянні музеям в оновленні експозицій на прикладі власного багаторічного співробітництва з архівістами у поповненні документальної бази з історії міліції, карного розшуку, кримінального світу та біографій відомих особистостей, зокрема, письменника В. Катаєва, Д. Курлянда - прототипу головного героя фільму «Ліквідація» Д. Гоцмана, одеської банди «Чорна кішка» та ін.



Голова Громадської ради при Держархіві Л.В.Ковальчук - директор Одеського академічного центру МАН, кандидат філологічних наук, доцент Одеського національного університету імені І.І.Мечникова, - розповіла про багаторічні дослідження з історії репресій саме на джерелах Одеського архіву. Вона наголосила на важливості дбайливого відношення до культурної спадщини та необхідності прийняття усіх можливих заходів для спасіння одеських архівних фондів, тривале перебування яких в аварійній будівлі є реальною загрозою їх втрати. Також вона підкреслила необхідність більш активної ролі одеської громадськості у вирішенні проблемних питань архівної галузі.

Робота конференції продовжилася *презентацією 6-ти нових видань*, що вийшли з друку у серії «Праці Державного архіву Одеської області».

Д.П.Урсу, доктор історичних наук, професор Одеського національного університету імені І.І.Мечникова, представив свою монографію «Одесса в европейском научном и культурном пространстве (XIX - XX вв.): Документальные очерки» (2014). Книга написана на джерелах Одеського архіву, зокрема, фонду Новоросійського університету. Автор показав широкі зв'язки науковців Одеси з закордонними інституціями у дорадянський період - участь професорів університету у міжнародних конференціях, конгресах, виставках, наукових експедиціях, обміні літературою та періодичними виданнями. «Європа завжди була тут» - таким став висновок вченого у результаті дослідження архівних документів.

Доктор історичних наук І.В.Сапожников, директор Держархіву В.В.Левчук і вчитель історії Наддніпрянської ЗОШ С.С.Аргатюк репрезентували колективну монографію «Адзидер - Овидиополь: очерки по археологии и истории города и крепости» (2015). Автори здійснили цінний внесок у комплексне дослідження своєї «малої батьківщини». Книга написана на високому науковому рівні, в той же час цікаво, популярно, а ще й розкішно ілюстрована, що робить її раритетним виданням уже сьогодні.

В.В.Левченко, кандидат історичних наук, доцент Одеського національного морського університету і Г.С.Левченко, кандидат історичних наук, доцент Одеського національного університету імені І.І.Мечникова, представили свою монографію «Олександр-Невська церква Новоросійського університету: історія, персоналії, документи» (Одеса, 2015) - важливий внесок у дослідження історії однієї з 75 православних церков Одеси та духовного і релігійного життя студентів університету дорадянського періоду.

Кандидат історичних наук, завідувач лабораторією Державного архіву Одеської області А.В.Хромов привернув увагу громадськості власною монографією на актуальну тематику - «Південноукраїнське козацтво XIX ст.: урядові задуми, проекти, втілення» (2014).

Л.Г.Білоусова, кандидат історичних наук, заступник директора Держархіву, познайомила присутніх з двома виданнями, що вийшли з друку напередодні конференції і присвячені виключно архіву. Українсько-англомовний буклет «Державний архів Одеської області - скарбниця Національного архівного фонду України» є гарним інформаційним виданням, яке презентує усі напрямки роботи архіву та його фонди, і є особливо корисним для іноземців. Друге видання - «Архівісти Одещини: Біобібліографічний словник» - є спеціальним випуском Інформаційного бюлетеню Держархіву, присвяченого 95-річчю установи. Вперше подані біографічні статті про архівістів, які наразі працюють в обласному архіві, 7 архівних відділах міських рад та 26 архівних відділах райдержадміністрацій. Біографії супроводжуються переліками публікацій архівістів. Таке видання є першим в Україні повним довідником про сучасних працівників архівної галузі Одещини, їх багатогранну діяльність та широку наукову й інформаційну роботу. Автори готували матеріали з впевненістю, що погляд суспільства на роль архівістів у збереженні, поповненні і використанні культурного надбання України наповниться новим змістом.

Л.Г.Білоусова відкрила *виставку «Вони народилися в Одесі: письменники, поети та драматурги в документах Державного архіву Одеської області та Літературного музею»* - унікальні актові метричні записи про народження А. Ахматової (А. Горенко), Л. Утьосова (Л. Вайсбейна), В. Жаботинського, С. Кесельмана (Ескеса), А. Фіолетова (Н. Шора), В. Катаєва, І. Ільфа (І. Файнзільберга), Є. Петрова (Є. Катаєва), Е. Багрицького (Е. Дзюбана), В. Інбер (В. Шпенцер), І. Бабея (І. Бобея) та ін.



Перше пленарне засідання конференції відкрив доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, завідувач відділу всесвітньої історії і міжнародних відносин Інституту Історії України НАН України *С.В.Віднянський (голова)* доповіддю «Історична славістика в Інституті історії України НАН України: основні етапи, напрями та перспективи», в якій представив перспективні напрями роботи інституту та солідні напрацювання у вивченні українсько-угорських відносин. *І.С.Варта* присвятив свою доповідь сторінкам історії міста Одеси у висвітленні документів Національного архіву Республіки Молдова. Директор Одеської філії Грецького Фонду Культури *С.І.Парадісонулос* висвітлив 20-річний період тісного співробітництва з Держархівом, зокрема, підготовку 7 томів іменного покажчика парафіян Одеської Грецької Свято-Троїцької церкви, каталогу «Г.Г.Маразлі», підготовку десятків документальних виставок та презентацій з історії грецької діаспори в Україні. Архівна та бібліотечна спадщина про польське населення, як джерело історії Одеського регіону, стала темою доповіді *Т. Цесельського*.

Л.Л.Левченко, доктор історичних наук, директор Державного архіву Миколаївської області, доповіла про єврейські архіви в США та свій досвід роботи із закордонними інституціями, у супроводі яскравої презентації. *Т.А.Клименко*, кандидат історичних наук, директор Державного архіву Черкаської області, розповіла про архівні джерела до вивчення історії міста Черкаси. Директор Державного архіву Кіровоградської області *О.О.Бабенко* підняв актуальну тему об'єктивного відображення неоднозначних подій радянського періоду. Його доповідь «Документи Державного архіву Кіровоградської області як джерело відомостей про втрати України від індустріальних проєктів радянського режиму (на прикладі проєкту КремГЕС)» викликала пропозиції щодо необхідності збирати усну історію і розвивати цей напрямок архівістики.

Друге пленарне засідання конференції пройшло під головуванням докторів історичних наук, професорів *І.С.Гребцової* і *М.І.Михайлуци*. Прозвучали виступи кращих спеціалістів з історії України - дослідників Держархіву, які упродовж багатьох років виявляли і оприлюднювали одеські документи на актуальні теми.

З результатами своїх наукових доробків учасників конференції познайомили науковці історичного факультету Одеського університету імені *І.І.Мечникова*: доктор історичних наук, професор *І.С.Гребцова* (тема - історія Одеського учбового округу), доктор історичних наук, професор *Н.М.Діанова* (наукова діяльність архієпископа Херсонського і Таврійського Інокентія (Борисова)), доктор історичних наук, професор *О.А.Бачинська* у співавторстві з кандидатом історичних наук, завідувачим лабораторією з фізичної збереженості документів Держархіву *А.В.Хромовим* (Чорноморське козацтво початку XIX ст.: просопографічний портрет).

Одеський національний морський університет представляв доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри українознавства, історико-правових та мовних дисциплін *М.І.Михайлуца*, що розповів про маловідомі джерела Держархіву періоду румунсько-німецької окупації 1941-1944 років про регламентацію релігійних культів та релігійного життя на території так званого «Губернаторства Трансїстрія».

Пленарні засідання завершив виступ доктора історичних наук, професора, завідувачого кафедрою історії України, проректора Одеського національного університету імені *І.І.Мечникова* *В.М.Хмарського* і старшого викладача Одеської національної академії зв'язку імені *О.С.Попова* *Ю.В.Прокон* на актуальну для Держархіву тему персоніфікації засновників Бродської синагоги - будівлі, в якій установа перебуває з 1942 року.

Вітання учасникам конференції надіслали та надали матеріали доповідей: доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України, провідний спеціаліст Інституту історії України НАН України *І.Б.Матяш* (тема - «Дипломатичні архіви української еміграції: проблеми реконструкції»); доктор історичних наук, професор Будапештського університету імені Етвеша Лоранда (Угорщина), керівник наукового студентського колективу по вивченню архівів університетів Європи *Л. Сьогі* (тема - «Університетська архівна наука та історія архівних фондів»); доктор історичних наук, професор Державного університету імені Шота Руставелі, завідувач відділу Архівного управління Автономної Республіки Аджарія (м. Батумі, Грузія) *Т. Путькарадзе* (тема - «Грузинська діаспора в Туреччині: відродження пошуку ідентичності в умовах курдсько-турецького конфлікту»).

Другий день конференції був присвячений окремим темам і проходив у чотирьох установах, з якими Держархів перебуває у постійному партнерстві. Друзі архіву надали можливість якнайширше продемонструвати цікаві напрямки спільної роботи, дізнатися про творчі напрацювання колег та обмінятися досвідом.

Секція «Архівна галузь: досвід і перспективи» проходила в Одеській філії Грецького Фонду Культури (директор - С.І.Парадісонулос), в історичному будинку таємного грецького товариства «Філікі Етерія» у Красному провулку, 20, за участю провідних науковців і спеціалістів, що працюють у галузі архівознавства, археографії, джерелознавства. Засідання першої групи пройшло під керівництвом Л.В.Ковальчук - голови Громадської ради при Держархіві, кандидата філологічних наук, доцента Одеського національного університету імені І.І.Мечникова, директора Одеського академічного центру МАН, та співголови В.П.Петрович - кандидата історичних наук, доцента Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк). Засіданням другої групи керували кандидат історичних наук, доцент Одеського національного університету імені І.І.Мечникова О.О.Синявська і заступник директора Одеського історико-краєзнавчого музею Ю.О.Слюсар (співголова).



Широко представили різноманітні напрямки роботи і багаті фонди Державного архіву Одеської області його працівники. Начальник відділу зберігання та обліку документів Національного архівного фонду С.В.Виногровська звернулася до історії створення та розвитку свого відділу, відобразивши процес формування архівних фондів, драматичні події втрат джерел під час воєнних подій та цілеспрямовану роботу архівістів, результатом якої стало утворення понад 13 тисяч фондів (2,2 млн. справ), що наразі є вагомою складовою 58-мільйонного Національного архівного фонду України. Акцент та темі збирання та концентрації документальних колекцій у 1920-х роках зробила начальник відділу формування НАФ Г.Б.Успенська, показавши перші фонди Одеського архіву, здобутки архівістів в організації Єдиного державного архівного фонду та утворення системи архівних установ. Історію створення науково-довідкового апарату в Одеському архіві у 1920-х роках вперше відобразила кандидат історичних наук, начальник відділу науково-довідкового апарату О.Ю.Штенко. Методика науково-технічного опрацювання архівних фондів, якість укладання описів та історичних довідок, удосконалення НДА залишаються одними з найактуальніших питань сьогодення, отже тема є перспективною і для подальшого дослідження.

Від історичних аспектів архівознавства працівники Одеського архіву перейшли до обговорення сучасних питань, зокрема, проблем архівної галузі. Заступник начальника відділу зберігання та обліку документів В.К.Січкаренко розповіла про такий надзвичайно цікавий напрямок роботи, як систематичне укладання з 2001 року особливо цінних та унікальних документів, які працівники архіву виявляють планово або під час підготовки справ до видавання з архівосховища. За 15 років накопичилося чимало відомостей про так званий «Золотий фонд» Державного архіву Одеської області: літографії, акварельні малюнки, марки, печатки, поштові картки, газети і журнали, фотографії в особових справах персоналії. Особливу групу складають картографічні та архітектурні матеріали - мапи, плани міст, районів, вулиць Одеси, креслення фасадів будинків. Незвичайним доповненням до архівних документів є й музейні предмети з фондів особового походження, наприклад, ордени і медалі, значки, фотоапарати та ін. Деякі аспекти виявлення таких матеріалів, систематизації і оцифрування були запропоновані доповідачем для обговорення. А.В.Хромов, кандидат історичних наук, завідувач лабораторією з фізичної збереженості документів, ознайомив учасників конференції з новими технічними можливостями та надзвичайною актуальністю створення фонду користування на документи Держархіву.

Начальник відділу використання документів, інформації, публікацій та зовнішніх зв'язків О.В.Мартиненко присвятила свою доповідь цікавій та різнобічній інформаційній діяльності Одеського архіву в 1920 - 1940-х роках. Тема розроблялася доповідачкою за матеріалами 5-ти фондів архіву і стала живим відображенням драматичної довоєнної епохи архівної галузі, коли копітка робота по організації довідкової діяльності, виставок, співпраці з періодичними

виданнями та наукові здобутки кращих спеціалістів галузі були затьмарені сталінськими репресіями і спотворенням уяви про роль і місце архіву в суспільстві. Є.Т.Мхатварі, старший науковий співробітник того ж відділу, продовжила цю тему у доповіді «Архів та спадщина поколінь у період війни та відбудови, 1941-1960-ті рр.», наголосивши на значущості установи як хранителя колективної пам'яті суспільства. Г.М.Паніван, провідний спеціаліст відділу використання документів, інформації, публікацій та зовнішніх зв'язків, висвітлювала участь одеських архівістів у численних міжнародних конференціях, зокрема, у США, Німеччині, Греції, Японії, та формуванні іміджу сучасного архіву як наукової установи. Завдання виставкової діяльності архіву та нові підходи у створенні експозицій, зокрема, он-лайн виставок, окреслила головний науковий співробітник того ж відділу С.М.Герасимова. Головний науковий співробітник відділу науково-довідкового апарату О.Л.Церковна розповіла про діяльність у дорадянський період Одеського комітету іноземної цензури, фонд якого зберігається у Держархіві.

Доповіді одеських архівістів вдало поєдналися з виступом Л.В.Ковальчук про підсумки роботи першого року Громадської ради при Держархіві. Це широке об'єднання друзів і партнерів нашої установи, у співпраці з якими не тільки реалізуються важливі науково-дослідницькі проекти, а й вирішуються проблемні питання галузі та спільними зусиллями підвищується соціальна роль Одеського архіву. Актуальному питанню фахової підготовки істориків Одеського національного університету імені І.І.Мечникова на базі Одеського архіву була присвячена доповідь О.О.Синявської - керівника щорічної архівної практики студентів, автора методичних рекомендацій. Доповідач відзначила неформальний підхід архівістів до організації навчання молодих істориків, різноманітні та цікаві напрямки роботи, зокрема, участь студентів та викладачів у телепередачах, підготовці наукових статей, укладанні покажчиків фотографій, розробці фондів та ін. Досвід взаємодії Одеського історико-краєзнавчого музею та Державного архіву Одеської області у 1990-2015 роках висвітлив Ю.О.Слюсар, нагадавши присутнім про низку спільних виставок, презентацій видань, конференцій, зустрічей. Поєднання музейних експонатів з архівними документами є перспективним і цікавим напрямком діяльності обох установ, особливо якщо врахувати факт передачі частин архівних фондів у довоєнний період до складу Музейного фонду (креслення Одеського будівельного комітету, мапи Одеси, фамільні зібрання та ін.).

Надзвичайно цікаво було учасникам конференції обмінятися не тільки новою інформацією, а й професійним досвідом. Діяльність Державного архіву Волинської області щодо використання архівної інформації висвітлили колеги з м. Луцька - провідний архівіст Державного архіву Волинської області Н.М.Киричук і кандидат історичних наук, доцент Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки В.В.Петрович. Тему «Архівісти Державного архіву Миколаївської області - учасники бойових дій Другої світової війни» яскраво подав кандидат історичних наук, заступник начальника відділу інформації Державного архіву Миколаївської області О.В.Серединський. Проблеми українських архівів у цифрову епоху окреслила магістр державного управління, викладач Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка М.Ю.Чиркова.

Значним внеском в історію установи стали наукові напрацювання завідувачки архівного сектору Департаменту документально-організаційного забезпечення Одеської міської ради О.О.Солончук по встановленню фактів біографії директора Одеського історичного архіву Євгена Мартиновського. Тему біографістики продовжив відомий одеський краєзнавець і літератор, дослідник одеських архівів О.О.Сурилов у доповіді про архівні таємниці одеської сім'ї Лузанових, прізвище якої залишилося у топонімії міста - назві району і пляжу «Лузанівка».

Доповідь аспіранта Одеського національного університету імені І.І.Мечникова М.Ш.Кашкаєва стала цінним теоретичним внеском у джерелознавство і практичну розробку матеріалів фонду Управління тимчасового одеського генерал-губернатора в Державному архіві Одеської області. Науковець з Херсону О.А.Макиєнко, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, розповів про формування фондів земських установ у державних архівах України. Аспірантка Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (м. Київ) Г.Ю.Горбачова проаналізувала історіографічні дослідження розвитку архівної справи в регіонах України, що знайшли відображення на сторінках щорічника «Студії з архівної справи та документознавства».

Секція «Етно-соціальні реконструкції на матеріалах архівних фондів» провела засідання в Одеському історико-краєзнавчому музеї (директор - кандидат історичних наук *В.В.Солодова*). Цей будинок по вул. Гаванній, 4 також є пам'ятником історії й архітектури - колишній палац власника канатних заводів Новикова. Засіданням керували кандидат історичних наук, професор кафедри філософії Одеського державного університету внутрішніх справ *В.А.Савченко* і кандидат історичних наук, доцент кафедри археології та етнології України Одеського національного університету імені І.І.Мечникова *Н.О.Петрова*. Прозвучали завжди актуальні для Одеси теми історії етнічних громад, міжнаціональних взаємин, багатой культури півдня України.



Про мусульманські джерела XIV-XVIII ст. у фондах Державного архіву Одеської області доповів кандидат історичних наук, старший викладач Південно-українського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського *С.М.Гізер*, який багато років є керівником студентської практики на базі архіву. Матеріали з історії вірменських благодійних організацій Одеси висвітлив голова комітету з питань історико-культурної спадщини Спільки вірмен України *Д.А.Давтян*. Про Ромський архів доповів доктор філософії, голова правління Одеського обласного ромського конгресу *С.М.Єрмошкін*. Тема «Німці Причорномор'я і архівні фонди та інтернет-ресурси як взаємодоповнюючі джерела з пошуку коріння розпорошеного народу» стала творчим звітом багаторічної плідної наукової роботи директора Інституту етнічних досліджень *О.М.Келера*. Матеріали Одеського архіву про родину вихідців з острова Хіоса греків Маврогордато подав кандидат історичних наук, завідувачий сектором генеалогічних та геральдичних досліджень Інституту історії України НАН України *В.В.Томазов*. Результати дослідження історії роду першого бургомістра Одеси від іноземного купецтва і міщанства Федора Флогайті - вихідців з іонійського острова Левкада - були оприлюднені *Л.Г.Білоусовою*. Огляд документальних джерел з історії євреїв-іноземців Херсонської губернії у Державному архіві Одеської області подала старший викладач Одеської національної академії зв'язку імені О.С.Попова *Ю.В.Прокоп*. Незвичайна знахідка в Державному архіві Одеської області - срібна медаль кінця XIX століття - стала темою спільної доповіді кандидата історичних наук, доцента кафедри суспільних наук Одеського національного медичного університету *О.О.Уварової* й архівіста, кандидата історичних наук *А.В.Хромова*.

Особові архівні фонди українських діячів кінця XIX - початку XX ст. в Одеській національній науковій бібліотеці представила кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільних наук Одеського національного медичного університету *Т.Л.Подкупко*. Тема архівної україністики буда докладно висвітлена кандидатом історичних наук, доцентом кафедри археології та етнології України Одеського національного університету імені І.І.Мечникова *Н.О.Петровою* у доповіді «Колекція П.Т.Маркушевського у Державному архіві Одеської області як джерело дослідження духовної культури українців». Разом зі студентами - членами наукового етнологічного товариства, вона займається науковим опрацюванням цього унікального етнографічного фонду та укладанням до нього детального довідкового апарату. Чудовим доповненням до даної теми став виступ магістра історії, бібліотекаря I категорії сектора Закордонне українство Одеської національної наукової бібліотеки *А.О.Петрової*.

Історія соціальних рухів та репресій знайшла яскраве відображення у доповіді кандидата історичних наук, професора кафедри філософії Одеського державного університету внутрішніх справ *В.А.Савченка* про архівні джерела з історії анархістського руху в Україні першої чверті XX ст. та у виступі кандидата історичних наук, доцент кафедри соціології, філософії та права Одеської національної академії харчових технологій імені М.В.Ломоносова *О.Г.Шишка* «Список розстріляних Одеською губерньською надзвичайною комісією за 1920 рік».

Директор Держархіву *В.В.Левчук* представив надзвичайно актуальну для нашого багатонаціонального краю тему розвитку міжнародних побратимських зв'язків Одеси з такими 23 містами, як Олександрія (Єгипет), Балтимор (США), Ванкувер (Канада), Варна (Болгарія), Генуя (Італія), Єреван (Вірменія), Йокогама (Японія), Калькутта (Індія), Кишинів (Молдова), Констанца (Румунія), Ліверпуль (Великобританія), Лодзь (Польща), Марсель (Франція), Нікосія (Кіпр), Оулу (Фінляндія), Пірей (Греція), Регенсбург (Німеччина), Ростов-на-Дону (Росія), Сегед (Угорщина), Спліт (Хорватія), Стамбул (Туреччина), Хайфа (Ізраїль) і Циндао (Китай).



Секція «Архівні джерела з історії літератури та мистецтва»

працювала в Одеському художньому музеї, що розміщується по вул. Софіївській, 5а. Цей чудовий палац польських аристократів Потоцьких, що перейшов у власність одеського міського голови грека Г.Г.Маразлі, який подарував його музею, є перлиною одеської архітектури - з таємничим підземним гротом, любовними історіями і проходами-катакомбами, що вели до самого берега моря. Засідання у нещодавно відкритому новому виставковому залі відкрив голова секції, директор Одеського художнього музею *В.О.Абрамов* доповіддю про архівні документи щодо всесвітньовідомої одеської сім'ї Кандинських. Продовженням мистецької теми став виступ заступника директора Одеського художнього музею *С.О.Сєдих* про архів *К.К.Костанді* у музеї та Одеському архіві: низка документів відомого художника надійшла на державне зберігання у складі фонду особового походження відомого краєзнавця *С.З.Лущика*.

Співголовою засідання, наш гість з Києва, кандидат історичних наук, директор Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка *К.Ю.Бацак* висвітлив результати багаторічної роботи по дослідженню історії Італійської опери Одеси в документах фондів Державного архіву Одеської області. Ця сторінка минулого знайшла відображення у солідній монографії доповідача про італійську діаспору на півдні України. Тема була продовжена авторкою монографії з історії Одеського оперного театру, кандидатом мистецтвознавства, доцентом Одеської національної музичної академії імені *А.В.Нежданової Н.В.Остроуховою*, яка зазначила величезну роль та значення архіву як зберігача історії для нас і наших нащадків.

Низка яскравих виступів була присвячена різним аспектам літератури. Кандидат філософських наук, науковий співробітник Національної бібліотеки України імені *В.І.Вернадського НАН України О.І.Вербіцька* аналізувала протоколи засідань Президії АН УРСР у 1950-1960 рр. як джерело до вивчення розвитку академічного шевченкознавства. Старший науковий співробітник Одеського Літературно-меморіального музею *О.С.Пушкіна О.К.Куценко* розповіла про матеріали архіву літературознавця *З.А.Бориневич-Бабайцевої* в Одеському літературному музеї. Матеріали з історії газети «Одесский вестник» (1827-1894) у фондах Державного архіву Одеської області стали темою доповіді *Г.С.Левченко* - старшого викладача кафедри історії України Одеського національного університету імені *І.І.Мечникова*. Завідуюча філією Одеського літературного музею - музеєм *К.Г.Паустовського Л.О.Мельниченко* доповіла про фамільні архіви й особисті зібрання одеситів, які є важливим джерелом формування письменницьких фондів. Заступник директора з наукової роботи Одеського літературного музею *О.Л.Яворська* ознайомила зі своїми напрацюваннями про літературний архів художника *Михайла Жука*.

Виступ доктора історичних наук, професора кафедри нової і новітньої історії Одеського національного університету *І.І.Мечникова П.І.Барвінської* був присвячений гострій проблемі використання архівних документів як фактору примирення між народами і взаємного прощення в ім'я справедливості й добра. Вона підкреслила важливу роль архівістів у відновленні міждержавних добросусідських відносин, роботі громадського комітету «Примирення між народами» в Україні та запобіганню того, щоб архівні документи стали інструментом руйнації порозуміння.

Роботу секції завершив виступ кандидата історичних наук, заступника директора Державного архіву Одеської області *Л.Г.Білоусової* про багатогранну видавничу діяльність Державного архіву Одеської області у 1920-2015 роках від перших збірників документів до солідних монографій, відомчого інформаційного бюлетеню, серії «Праці Державного архіву Одеської області» та публікацій у закордонних виданнях англійською, німецькою, грецькою, румунською мовами.

Секція «Наука, освіта, техніка та архітектура в архівних документах» продовжила роботу в Золотій залі Одеського літературного музею (вул. Ланжеронівська, 2) під головуванням доктора історичних наук, професора Одеського національного університету імені *І.І.Мечникова О.Б.Дьоміна* і кандидата історичних наук, доцента Одеського національного університету імені *І.І.Мечникова О.Є.Музичка* (співголовою).

О.Б.Дьомін представив матеріали до біографії професора Новоросійського університету В.І.Григоровича в фондах Державного архіву Одеської області. О.Є.Музичко показав походження, архівну «долю» і джерелознавчий потенціал щоденника історика І.А.Линниченка. Головний науковий співробітник Держархіву С.Є.Березін зупинився на такому цікавому аспекті джерелознавства, як дослідження документів особових фондів з історії кадрової політики на історико-філологічному факультеті Новоросійського університету. Роль одеських вчених-істориків у становленні архівної справи в Україні у першій третині ХХ ст. висвітлив кандидат історичних наук, доцент Одеського національного морського університету В.В.Левченко.

Начальник відділу використання інформації документів Центрального державного науково-технічного архіву України (м. Харків) А.О.Алексєєнко повідомила про документи свого архіву як джерела до вивчення історії науки та архітектури Одеси. Кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України О.А.Іваненко розповіла про міжнародні зв'язки Університету Св. Володимира другої половини ХІХ - початку ХХ ст. за документами Державного архіву міста Києва.

Матеріали щодо питання розвитку технічної та професійної освіти у Російській імперії на матеріалах звіту викладачів Єлисаветградського земського реального училища представила заступник директора, головний зберігач фондів Державного архіву Кіровоградської області Л.В.Маренець. Інформації щодо документів видатних вчених, зокрема, одеських, у фондах Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України та Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського НАН України (м. Київ) подали представники цієї установи - кандидат історичних наук, завідувача відділом археографії С.В.Старовойт, молодший науковий співробітник О.В.Березовська і редактор І категорії І.В.Шарабанова.

У доповідях одеських науковців були відображені різні аспекти археології. Документи з історії фортець Північного Причорномор'я 1797-1812 років проаналізували доктор історичних наук, провідний науковий співробітник Інституту археології НАН України І.В.Сапожников і здобувач на кандидатську ступінь Одеського національного університету імені І.І.Мечникова, викладач історії Прилиманської ЗОШ С.С.Аргатюк. Також І.В.Сапожников представив матеріали про Османський замок Хаджибей у 1766-1789 роках та у співавторстві з М.Талалаєм (Італія) - нові документи про повернення на батьківщину у 1920 році російських «Азінарців» та загибель італійського есмінця «Раккія» біля берегів Одеси.

Науковий співробітник науково-дослідної лабораторії Одеської національної морської академії О.О.Калініченко повідомив про унікальні матеріали Одеського відділення Російського технічного товариства щодо винаходу одесита В.А.Кремінського - першого підводного човна у Російській імперії. Ці документи були йому запропоновані для дослідження саме під час проходження студентської практики у Державному архіві Одеської області. Оригінальною темою для обговорення стала доповідь кандидата історичних наук, доцента Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського (м. Київ) С.М.Соколюка «Морський тероризм і піратство у матеріалах фондів Державного архіву Одеської області».

Низка матеріалів була подана до публікації нашими дослідниками з таких актуальних питань, як: «Голодомор 1932-1933-х років у містах Півдня України» (Т.Г.Боряк, кандидат історичних наук, доцент Національної академії керівних кадрів культури і мистецтва, м. Київ), «Стан повивальної справи в Одесі у другій половині ХІХ - початку ХХ ст. за матеріалами Одеського лікарського управління» (О.О.Боряк, доктор історичних наук, провідний науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т.Рильського НАН України, м. Київ); «Проблеми біженців Першої Світової війни в Одесі в умовах революції 1917 року» (Т.С.Вінцовський, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Одеського національного університету імені І.І.Мечникова); «Історія біженців Першої Світової війни у дореволюційний період в Одесі, 1914-1917 рр.» (Є.Ю.Джумига, кандидат історичних наук). Результати генеалогічних досліджень з історії свого роду представив киянин О. Краковський. Цікаві факти і актові записи про іменитих особистостей виявили у метричних книгах Одеси і Херсону краєзнавці О.І.Пеший і М.Б.Тарасова. Відомості про архівні фонди Одеської національної бібліотеки, представлені Н.Г.Вовченко, значно розширюють знання про складові частини Національного архівного фонду України.

Узагальненням роботи II Міжнародної науково-практичної конференції «Архів. Історія. Сучасність» стала заключна дискусія її учасників, що пройшла в Одеській філії Грецького Фонду Культури. Були відзначені величезний джерельний потенціал Державного архіву Одеської області, значні здобутки його колективу у видавничій роботі, соціально-правовому захисті громадян, активна соціальна позиція, широкий доступ до науково-довідкового апарату, надзвичайна корисність і наповненість сайту Держархіву, наявність наукових розробок за різноманітною тематикою, широка співпраця з науковцями, освітянами, установами культури, громадськістю, відкритість архіву новим ідеям та міжнародна відомість і значущість установи.

Підсумком роботи стали прийняті рішення щодо підвищення ролі архівних установ України, продовження активної науково-видавничої роботи у співпраці з користувачами та установами-партнерами, інформатизації архівної галузі й удосконалення науково-довідкового апарату архіву, подальшого розвитку міжнародних контактів. Особливим рішенням було зафіксовано пропозицію учасників підтримати вже встановлену традицію проведення архівних міжнародних конференцій кожні два роки.

На добру пам'ять про II Міжнародну науково-практичну конференцію «Архів. Історія. Сучасність» її учасники отримали видання Держархіву, сертифікати та оригінальні сувеніри, які вже у недалекому майбутньому стануть раритетами.

Державний архів Одеської області висловлює щирі подяку друзям, які зробили таку чудову конференцію реальністю. В її організації взяли участь: Одеський регіональний інститут державного управління при Президенті України, Одеський літературний музей, Одеський художній музей, Одеський історико-краєзнавчий музей, Одеська філія Грецького Фонду Культури, Громадська організація Спілка митців «Берег Овідія», Заслужений художник України Михайло Пархоменко (м. Одеса), художник Андрій Калашинський (м. Одеса), ресторану «Morgan Club» та кафе «Олімпієць» (м. Одеса).

*Лілія Білоусова,
заступник директора
Державного архіву Одеської області,
кандидат історичних наук*

